

Nr 184

Av herr **Kilbom**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående upphävande av sambandet mellan svenska kyrkan och staten.

Historisk utveckling och nuvarande sakläge.

Historien om det svenska folkets befrielsekamp mot utsugning och förtryck har alltid varit historien om kampen mot såväl det andliga som det materiella förtrycket, ja, mot bäggedera gemensamt i deras oavlåtliga historiska växelverkan. Ty i alla samhällsliga förhållanden människorna sins emellan gripa de materiella och de andliga faktorerna oavlåtligen in i varandra som kugghjulen i en och samma stora mekanism eller — för att begagna en ännu riktigare liknelse — såsom organen i en och samma levande organism. All samhällshistoria bygger numera på det vetenskapligt oemotsägligt bevisade faktum, att de många ideologierna — åsiktssystemen, dogmbildningarna, sätten att betrakta och sammanfatta livet och företeelserna — på det religiösa, moraliska, politiska, sociala, vetenskapliga, konstnärliga o. s. v. området väsentligen och i huvudsak äro avspeglingen av de inom samhället förefintliga ekonomiska förhållandena. Men ej mindre vetenskapligt oemotsägligt bevisat är, att här också råder en växelverkan och en återverkan från de andliga företeelserna på de materiella. De styrandes eller massornas ideologiska ståndpunkt har på mycket väsentliga punkter inom den ekonomiska samhällsutvecklingen bidragit att giva denna en framstöt eller att verka återhållande på den.

Utan att se statskyrko problemet mot denna allmänna historiska bakgrund kunna vi aldrig få något fast grepp om detsamma. Statskyrkan är en social företeelse av materiell och andlig betydelse inom det moderna klassamhället på alldeles samma sätt, som alla andra företeelser därinom är det. Och statskyrkan är ett organ inom detta samma klassamhälle av så utomordentligt vital art, att ett ingripande

i denna kyrkas liv ovillkorligen också måste innebära ett allvarligt ingrepp i hela klassamhällets tillvaro. Emedan detta hittills icke alls eller i orimligt allt för liten mån har insetts av föregående reformvänner på detta område, ha deras reformförsök antingen fullständigt lupit ut i sanden eller också föranlett ytterligt ringa och otillfredsställande resultat. Under de senaste två århundradena ha vid flerfaldiga tillfällen försök gjorts att åtminstone utvidga vad man kallat religionsfriheten i landet. Dessa försök ha emellertid aldrig tagit fasta på statskyrkans huvudegenskap att vara en ekonomisk institution vid sidan av andra och i likhet med alla andra materiella klassinstitutioner inom klassamhället. De ha aldrig avsett en reduktion eller socialisering av denna institution — i varje fall icke efter Västerås recess — och icke en fullständig andarnes frihet, utan på sin höjd endast rätten att få upprätta andra, blott relativt självständiga kyrkosamfund vid sidan av statskyrkan. Det har aldrig varit tal om allas frihet att få välja för eller emot kyrkoanslutning över huvud taget, än mindre för eller emot religion, utan endast om rätten att välja emellan de förefintliga kyrko- och religionsformerna.

Det kan här naturligtvis icke vara tal om att lämna någon ens i allra ringaste mån utförlig historisk framställning. Endast några av de allra grövsta och mest kända synpunkterna till frågans förståelse må det tillåtas att påminna om.

Fröen till den statskyrka, som alltjämt är rådande hos oss, ligga väsentligen i det okändas sagonatt. T. o. m. de prästerliga medlemmarne av de teologiska fakulteterna — framför allt i den teologiska forskningens obestridda moderland Tyskland — diskutera sedan årtionden ivrigt frågorna om Jesus av Nazaret historicitet, om de evangeliska källskrifternas antal, ålder och trovärdighet, om Jesusreligion contra Paulusreligion o. s. v., och det enda vissa är för dem påtagligen — och fullt riktigt — det faktum, att i dessa frågor allting är omstritt och ingenting visst. Först under 3:dje århundradet »efter Kristus» framträder kristendomen som en eklektisk religion — d. v. s. med dogm — och kultelement hopplockade från alla möjliga förkristna religioner (se Petrinis »Kristnad hedendom»!) — och nästan till det orimliga söndersprängd i mot varandra hätskt stridande sekter, var och en av dem försedd med en redan nog så väl utvecklad och till en god ekonomisk position nådd hierarki. Av slug diplomatisk be-

räkning finna en av dessa sekter, den athanasianska, och den visserligen sedligt djupt sjunkne, rått hedniskt tänkande, men samtidigt politiskt illsluge kejsar Konstantin varandra, och ur detta högst oheliga förbund uppstår — för övrigt under de ruskigaste och tänkbarast anstötliga förhållanden — den första och för alla kommande tider signifikativa statskyrkan.

Allmänt känd är den ekonomiska och politiska historiska utveckling, som förlägger kyrkans tyngdpunkt till Rom och framskapar den väldiga medeltida ekonomiska, politiska och religiösa maktkoncentration, som påvekyrkan utgör, en makt vars viktigaste utsugaremedel var den på grund av folkmassornas oerhörda okunnighet och vidskepelse till Rom regelbundet inflytande Peterspenningen. Hierarkiens utökade ekonomiska behov framskapar behovet av denna tiondes oavslåtliga tillväxt, d. v. s. av *missionen*, av utsträckandet av den kyrkliga utsugningsapparatens omätliga griparmar över allt flera och flera av de s. k. »hedniska», d. v. s. hittills från denna utsugning befriade länderna. På detta sätt nås slutligen även Sverige, »det yttersta Thule», därav. På en efter den tidens förhållanden nästan otroligt kort tid lyckas hierarkien genomtränga och fullständigt genomsyra land och folk. Kyrkor och kloster växa som svampar ur jorden. Biskopsstift organiseras. Massornas okunnighet och vidskepelse utnyttjas till ett hastigt insamlande av omätliga ägodelar i fast och lös form åt kyrkan. Peterspenningen flödar regelbundet ut till Rom, samtidigt med att biskoparnes och det övriga prästerskapets samt klostrens kolossala jorddomäner, hjordar av slavar, slavinnor (fram till 1200-talet) och boskap samt övriga ägodelar i våldsamt fart förökas. Runt om i landet bygga biskoparne fästningar och upprätta små stående arméer av för den tidens förhållanden stor politisk betydelse, medan kyrkorna inredas att vid sidan av sitt kyrkliga bruk även användas som fästningsverk.

Med andliga intressen och strävanden har allt detta mycket litet att skaffa. Visserligen är det sant — ehuru det av den officiella historiskskrivningen oerhört överdrivits — att en del av klosterfolkets sysslösa och överflödiga tid användes dels till nyttigt kroppsarbete, dels till avskrivande av en del gammal litteratur, dels, om än i mycket ringa grad, till något litet folkundervisning. Men för så vitt man över huvud taget kan tala om någon slags »urkristendom», hade kyrkan redan på

den tiden så gott som ingenting därmed att skaffa. Under från de förkristna religionerna nedärvda, rått barbariska kultformer dolde sig en nästan otroligt vidskeplig, månggudisk (treenigheten, jungfru Maria, helgonen, djävulen, smådjävlarne, kabbalistiska och astrologiska »krafter» o. s. v.) religionsform. Det sedliga tillståndet inom och utom »det andliga ståndet» var förfärande uselt. Huvudsumman för kyrkan var då såsom alltid eljes att göra ekonomiska vinster. Den stora massan av de ännu befintliga kyrkogodsen ha uppstått genom s. k. »frivilliga» testamenten, under helveteshot ofta avtvungna de döende, samt genom vidskepliga konungars och övriga maktägandes avyttrande till kyrkan av det allmännas jord. I förbigående förtjänar påminnas om, att i Sverige likasom i samtliga övriga länder ägde präster och kloster även stora hjordar av slavar och slavinnor (de senare ett kärt surrogat i det legala celibatets tidsålder), ända tills av ekonomiska skäl — icke av religiösa och moraliska, såsom den officiella historieskrivningen falskeligen uppger — slaveriet upphävdes i landet.

Naturligtvis fanns det redan på den tiden en del framsynta och relativt andligt frisinnade bland de maktägande, som hade ett gott öga till kyrkans oftast med de »okristligaste» medel anhopade rikedomar. Redan under den av konung Albrecht påbörjade och av drottning Margareta fullföljda reduktionen (socialiseringen) av adelns jord var visserligen lusten stor att utsträcka denna även till »det andliga frälset». Men den gången var kyrkans *internationella* maktställning alltför stark, för att man i det avgörande ögonblicket skulle våga gå från tanke till handling. Mot slutet av medeltiden började denna internationella maktställning vackla, framför allt i de då ledande storstaterna Frankrike och England, och redan då riktades först under Karl Knutsson Bonde och sedan under de obestriddigen nog så folkliga och framsynta Sturarne mer än ett nog så kännbart hugg mot det kyrkliga tyranniet i landet. Kyrkans gamla, på sin tid med rätta så fruktade vapen, bannlysningen, visade sig skäligen avtrubbat. Kristian II vågade t. o. m. låta avrätta ett par biskopar. Och hans efterträdare Gustav Vasa tog slutligen steget fullt ut, indrog Peterspenningen och en stor del av kyrkogodsen, berövade påven all hans makt i Sverige och gjorde sig själv till hans efterträdare, »högste biskopen», vilken värdighet inom statskyrkan sedan dess alla hans efterträdare beklätt och alltjämt bekläda.

Det är lika orätt att — enligt den officiella historieskrivningen

— låta 1527 års riksdagsbeslut innebära statskyrkans upprättande i Sverige som att däri inlägga någon väsentligen andlig innebörd. Påvekyrkan var otvivelaktigt i samtliga medeltida, av henne beroende länder en statskyrka med alla en sådans konstitutiva och karakteristiska drag, lika visst som hon i våra dagar är statskyrkan i Spanien och till helt nyligen var det i Frankrike och i den Habsburgska dynastien. Västerås recess innebär endast en rent inre kyrklig maktförflyttning och en därmed organiskt sammanhängande indragning av en del av de kyrkliga rikedomarna till den nye påven, konungen, utan vilkens samtycke och namnteckning ännu i dag ingen kyrklig lag träder i kraft och för vilken en förbön insköts i den nya kyrkobönen i stället för den gamla, nu utmönstrade förbönen för den romerske påven.

Å andra sidan är det alldeles påtagligt, att Västerås riksdags beslut 1527 väsentligen var av rent materiell, ekonomisk och på grund därav naturligtvis också politisk natur. Om någon *väsentlig* läroskillnad mellan den katolska och den lutherska kyrkan kan man icke på någon enda *avgörande* punkt tala, än mindre om någon verklig andarnes frigörelse. Till och med den nya yttre kultordningen, den så mycket utskrikna svenska mässan, behövde ett par släktled för att slå igenom. Bibelns likaledes oskäligt utskrikna överlämnande i folkets hand på folkets språk vart av högst illusoriskt värde, dels emedan ännu under århundraden folket i allmänhet saknade läskunnighet, dels emedan prästerna förstodo att av Bibeln göra en »papperspåve», okritiskt läst av de få läskunniga, samvetslöst vrängd och vantolkad av prästerna och fördunklad av en mekanisk bokstavsinspirationstro. Så gott som obruten frodades sålunda ännu i århundraden den grövsta medeltida vidskepelse hos de ytterligt okunniga och andligt förmörkade folkmassorna. Ja, först under lutherdomens tid började häxbålen flamma i detta land, medan även i alla andra avseenden det mest ohyggliga religionstväng rådde.

Var alltså reformationens andliga betydelse i Sverige likasom i alla andra länder av skäligen illusorisk art, så var däremot dess materiella, ekonomiska och på grund därav politiska betydelse som sagt så mycket mera genomgripande. Medan Gustav Vasa var fullkomligt likgiltig för varje religiös fråga, som icke kunde av honom direkt politiskt utnyttjas, och medan han även i det avseendet var en nog så klar exponent för sin tids strävanden, var han i stället så mycket mera

intresserad för, att reduktionen (socialiseringen) av kyrkans egendom blev så radikalt genomförd som möjligt var. Visserligen är det sant, att för den tidens statspatriarkaliska uppfattning sammanföll begreppet »kronan» så där tämligen med konungens person. Och givetvis var det konungen själv, som personligen skördade största vinsten av Västerås recess. Men genom den offentliga kontroll, som dock redan på den tiden utövades av riksdagarna och som hastigt växte i betydelse, kom dock väl en del av de reducerade kyrkogodsen folket till godo. Och redan den omständigheten, att kyrkan berövades en del av sina omätliga, ofta på det samvetslösaste sätt förvärvade rikedomar, betecknade ett första steg på folkets långa och bittra golgatavandring mot en framtida befrielse ur kyrkans hårda materiella och andliga förtryck. För en klarsynt historisk betraktelse spelar det härvidlag ingen roll, att de okunniga och efterblivna massorna då likasom så ofta eljes i historien reste hinder mot sin egen befrielse, ja till och med flera gånger i öppet uppror (t. ex. Klockupproret) motsatte sig reduktionen av kyrkans rikedomar, lika litet som att dessa rikedomar — ett skenbart berättigande för folkets motstånd — missbrukades i konungens hand.

Efter reduktionen kvarstod emellertid alltså huvudparten av kyrkans rikedomar i prästerskapets hand, och detta förstod väl att genom ett skickligt bruk av dem och av sin därmed sammanhängande andliga makt över folkets sinnen bevara och utöka sitt gamla inflytande. Detta förankrades t. o. m. i landets författning genom prästerskapets lagfästade rätt att utgöra ett av riksdagens fyra stånd och att alltså bromsa all mot dess intressen stridande utveckling i landet, ja till och med tidvis vrida utvecklingen baklänges. Vi ha redan påmint om häxprocessernas hemska monument över det kyrkliga skräckväldet i Sverige. I mer än 200 år lyckades den lutherska sekten att med kvalfull tortyr, fasaväckande dödsdomar och därmed jämförliga medel utrota konkurrentsekternas målsmän och behålla ensamväldet och därmed även — det viktigaste av allt! — den ekonomiska utsagningsrätten under religionens täckmantel i landet. Först den stigande allmänupplysningen och allmänbildningen i slutet av 1700-talet tvang Gustav III att något lossa på det statskyrkliga väldet. Men den då begynnande religionsfriheten var av mycket oansenliga dimensioner.

Genom en rad smärre påbyggnader på den då givna dissenterlagen har det tillstånd ernåtts, vari vi nu leva. I praktiken råder en

fullständig *lärofrihet* för alla religiöst troende, men däremot icke för de icke religiöst troende, vilkas tanke-, yttrande- och tryckfrihet väsentligen kringskäres av strafflagens hädelseparagrafer — kapitel 7, §§ 1—2 — vilka stadga straff ända upp till ett års fängelse. Dessa drabba »var som genom att häda Gud eller genom att lasta eller gäcka Guds heliga ord eller sakramenten åstadkommer allmän förargelse» samt för »gäckeri av gudstjänsten, så att allmän förargelse därav kommer». Det är att märka, att dessa typiska kautschukparagrafer äro så formulerade, att under en kontrarevolutionär eller i allmänhet reaktionär historisk period de mycket väl kunna riktas exempelvis mot bibelkritisk eller i övrigt kättersk vetenskaplig forskning vid universitet eller övriga läroanstalter. Det tämligen färska »fallet Wicksell» bevisar, huru även under kapitalismens »normala och lugna» perioder dessa paragrafer kunna utnyttjas i rent mörkmanssyfte. Däremot är det strafflöst, om religiöst troende »gäcka och lasta» för de icke religiösa heliga ting, exempelvis revolutionära ideal och föregångsmän, forskningsfriheten, nya sedliga ideal o. s. v. Likaså gäller lagen uttryckligen endast *statskyrkans* religion och gudstjänst, knappast övriga kristna samfunds och absolut icke de utomkristna religionerna, vilka lagen i det avseendet icke det ringaste värnar om. Ett typiskt exempel för resten på arten och omfånget av »allas likhet inför lagen» inom klass-samhället!

I *organisatoriskt* hänseende äga »bekännare av annan *kristen* tros-lära» rätt att »hos konungen» ansöka om att få sitt samfund av staten erkänt. Men regeringen äger ingen skyldighet att ovillkorligen bevilja sådan ansökan! Ifall den beviljas, är också förmånen därav i högsta grad illusorisk, och i sak skiljer sig sådant samfunds rättsliga läge icke i något väsentligt avseende från de icke statserkända samfundens — nämligen så länge klassamhällets »normala» förhållanden råda, och i ett kontrarevolutionärt tidsläge kan den därvid oundvikliga laglösheten naturligtvis lika lätt drabba de statserkända dissenters som alla andra medborgare. Från sagda rätt äro alla »icke kristna troslärores» bekännare uttryckligen uteslutna, och den mycket kinkiga frågan, vilka som skola betraktas såsom »kristna» eller icke, är helt och hållet beroende på den för tillfället sittande regeringens godtycke. För utträde ur statskyrkan kräves individuell anmälan hos statskyrkopräst om »avsikt» förefinnes att »omfatta främmande kristen lära». Därmed

avsågs från början att med tvång inom statskyrkan kvarhålla alla icke kristet troende — en häpnadsväckande anordning ehuru djupt karakteristisk för statskyrkans rätta natur — men i själva verket uppammades därigenom det avskyvärdaste religiösa hyckleri, i det en hel del principiella statskyrkofiender lögnaktigt uppgåvo sig »ha för avsikt» att inträda i visst uppgivet dissentersamfund, utan att någon sådan avsikt hos dem alls förefanns, än mindre förverkligades. Lika enkelt var det sedan för dessa att utan vidare, trots fortsatt inre fiendskap mot statskyrkans lära, anmäla sig till återinträde i henne.

Denna rätt till sådan anmälan är också lindrigast sagt illusorisk för dem, som eventuellt begagna sig därav, och ingen förnuftig och tänkande människa torde väl heller numera utnyttja den. Faktiskt innebär den uteslutande förlust av mycket betydelsefulla medborgarligen rättigheter utan ringaste spår av förvärv av några däremot svärande fördelar. Detta visar sig på de två för statskyrkan såsom sådan konstitutiva och karakteristiska punkterna: ekonomiens och uppfostrans. De ur statskyrkan utträdde ha alltjämt precis samma skatteplikt till henne som alla andra medborgare, men äro berövade den rösträtt på kyrkostämmorna eller till kyrkofullmäktige, varigenom de kunna öva något som helst slags inflytande på kyrkobudgetens storlek. De måste exempelvis deltaga på alldeles samma sätt som alla andra medborgare i byggande och reparation av kyrka och prästgård, men äga ingen rätt att tala och rösta däremot på stämmorna. Och de måste vidare underkasta sina barn folkskolans statskyrkligt konfessionella tvångsundervisning utan att äga ringaste motsvarande rätt att genom talan å stämmorna och deltagande i skolorådsvälen öva ens det lilla medinflytande på sagda för alla tänkande och upplysta medborgare så djupt förhatliga tvångsundervisning, som övriga medborgare äga, t. ex. dessa sista åren på frågan om 2 eller flera timmars religionsundervisning i veckan.

Härmed ha vi kommit in på den utomordentligt viktiga frågan om de för statskyrkan karakteristiska väsensdragen. Vad är det, som gör statskyrkan till statskyrka och skiljer henne från frikyrkorna? Obestriddligen främst och viktigast hennes ekonomiska maktställning: det hävdvunna innehavet av hennes oerhörda, från samhället och enskilda under århundraden hopade rikedomar jämte rätten till tvångsutdebitering av prästlönerna och av den övriga av en mer eller mindre

tillfällig och hopagiterad stämmomajoritet beviljade kyrkobudgeten. Till detta statskyrkans viktigaste och väsentligaste karaktärstecken ansluter sig så det andra, visserligen mindre väsentliga, men dock ej betydelselösa: rätten att tills vidare öva uppsikt över alla folkets barns tvångsundervisning i en statskyrkligt färgad religionslära. Denna sistnämnda rätt kunna vi visserligen hysa något hopp att snart nog se statskyrkan berövad, ehuru hon ännu i det längsta tjurhåller den. Men först genom indragandet till det allmänna av all hennes fasta och lösa egendom, som ej under de sista två släktleden frivilligt donerats henne, och genom upphävande av alla icke absolut frivilliga prästlöner och övriga uttaxeringar kunna vi beröva henne hennes karaktär av statskyrka och omvandla henne till en frikyrka, fullt jämbördig med de övriga frikyrkorna i landet. Genom en sådan åtgärd blir också rätten att anmäla utträde ur henne en reell och faktisk medborgarerätt. Om det sedan komme att finnas tillräckligt många troende lutheraner kvar i landet för att kunna hålla en luthersk frikyrka vid liv, är givetvis en fråga, som icke kan få vara avgörande för regering och folkrepresentation och som ingen utomstående äger någon laglig rättighet att befatta sig med.

Statskyrkans ekonomiska maktställning.

Av vår föregående historiska utredning framgår klart och otvetydigt, att statskyrkan är en väsentligen ekonomisk institution med väsentligen ekonomiska intressen och tendenser, en institution ingående som en organiskt integrerande lem i det privatkapitalistiska klass-samhället och tjänande dess syftemål. En i dessa frågor sakkunnig författare (H. F. Spak: »Kampen mot statskyrkan») har försökt definiera statskyrkan sålunda: »Statskyrkan är den penninginstitution, varigenom överklassen inom klassamhället med en i dess klassintresse utformad religionsforms hjälpmedel bidrager att hålla proletariatet nere i utsugning och förtryck». Vad som under de sista åren framkommit under den offentliga debatten i ärendet, har uteslutande bidragit att bestyrka riktigheten av den definitionen.

Statskyrkans egenskap av en modern klasskampsinstitution i överklassens hand, riktad mot proletariatet, grundlades redan genom den stora ekonomiska omvälvning, som är känd under namn av reformationen.

Redan i det föregående har påpekats, hurusom denna i allt väsentligt var av ekonomisk natur, självklart dock — likasom alla andra ekonomiska revolutioner — givande sin ideologiska avspiegling på trons och tankens område, låt vara att den avspieglingen under långa tider var mycket svag och färglös. Trots den mycket starka kringskärningen av det jordinnehav, som utgjorde kyrkans dåvarande huvudsakliga rikedomar, lämnades dock ansenliga domäner kvar i prästernas händer. * I Västerås recess utsäges, att de skulle få behålla, »vad till deras redliga uppehälle hörer», och denna bestämmelse tolkades synnerligen generöst till deras förmån. Ehuru 33,000 hemman andligt frälse genom reduktionen återgingo till det allmännas bruk, kvarstannade likväl väldiga jordagods i statskyrkans ägo, och till dessa lades under de följande århundraden en massa nya »kapellansboställen», vilka upplätos åt de nyinrättade komministraturerna genom avsöndring av kronojord. Härtill kommo de många olika slagen av skatter till prästerskapet, först utgående in natura, därefter så småningom utlösta i kontanta pengar, de s. k. »tiondena» av flerfaldiga olika egenskaper och namn. Allt detta tillförsäkrades prästerna genom de vid upprepade tillfällen förnyade och stadfästade prästerliga privilegiebrev. I hart när otaliga paragrafer uppräknades däri sorgfälligt de massor av ekonomiska fördelar, statskyrkan ägde att åtnjuta, främst och viktigast att »i gemen oförändrat njuta och behålla efter gammal hävd sina biskopsstift, prebendsocknar och hemman, prästgårdar i städer och på landet, indelningsstommar vid deras annexer, tomter, kapellanshemman och boställen, klockarebol, utjordar, ängstegar, torp, bergsbruk och kvarnstillen med alla tillhörigheter, evad namn de hava, som antingen urminnes hävd är på eller av andra lagliga skäl kunna bevisas därtill lyda, vilka ägor och tillägor prästerskapet skall till sitt underhåll skäl- och lagligen utan andras förfång bruka och hävda eller hävda låta till vatten och land.» (Kungl. privilegier för biskopar och prästerskapet den 16 oktober 1723). Det skulle föra oss alldeles för långt att här utförligen referera alla hithörande fakta, vilka bevisa, i huru hög grad rent materiella de intressen alltid varit, vilka enligt historiens ofrånkomliga vittnesbörd utgjort drivfjädern för det »andliga ståndets» handlingar.

Ju längre tiden fortskred, desto mera systematiskt ordnades statskyrkans ekonomiska maktställning. Prästerna dels besutto sina präst-

* A. Kämpe: Svenska allmogens frihetsstrider I, 60—57.

gårdar och drogo all avtägt därav, dels läto exekutivt tvångsutdebitera prästlönerna enligt gällande, i regel vart femtionde år omreglerade lönenormer. Så småningom började dock klagas, att lönerna inom statskyrkan voro mycket ojämnt fördelade. Medan många präster, särskilt i landets sydligaste landskap samt i de stora stads- och industri-församlingarna, levde i överflöd, ofta t. o. m. i lyx, rådde påtaglig fattigdom i en del mindre prästgårdar. För att i detta avseende söka åstadkomma en utjämning indrogos dels flertalet prästgårdsskogar, dels en massa annexhemman till fonder sådana som den ecklesiastiska skogsfonden och prästlönerregleringsfonden, ur vilka sedan lönetillskott gavs åt de svagast avlönade *ordinarie* prästerna eller vakansvikarierna. Övriga vikarier och adjunkterna ställdes däremot utanför varje som helst slags åtnjutande av dessa förmåner. Och då dessa vid 1902 års lönerörelse *petitionsvis* sökte få någon andel av sagda fonders utdelning, underkastades rörelsens ledande män disciplinärbestraffning av sina respektive biskopar.

När under loppet av 1900-talets andra årtionde den då gällande löneregleringen utgick, företogs en radikal omreglering av den kyrkliga lönestaten. Efter behandling av flera varandra avlösande löneregleringskommittéer, framlade 1909 års kommitté sitt betänkande den 14 december 1909, vilket efter behandling av 1910 års riksdag i allt väsentligt lagfästes genom »lagen om reglering av prästerskapets avlöning den 9 december 1910». Den grundläggande principen i denna lag var upprättandet av den under statskontorets förvaltning ställda kyrkofonden, till vilken indrogos avkastningen av all statskyrkans hittillsvarande fasta och lösa egendom samt all kyrkan tillkommande tionde. Till avkastningen av denna enhetliga kyrkoförmögenhet lades utdebiteringarna av prästlönerna i församlingarna, och denna kyrkans enhetliga årsinkomst fördelades sedan på samtliga kyrkans *ordinarie* och extra *ordinarie* präster (biskoparne och domkapitelstjänstemännen undantagna) efter vissa bestämda normer.

Lagen om kyrkofond föreskriver i sin § 1: »De prästerskapet i territoriella församlingar anslagna avlöningsmedel, om vilka i denna lag förmåles, må utgöra en *svenska kyrkans tillhörighet* och, under benämning kyrkofonden, av statskontoret, *utan sammanblandning med statsmedel*, förvaltas».

De kursiverade orden äro av utomordentlig betydelse såsom fast-

slående statskyrkans juridiska ställning inom det privatkapitalistiska klassamhället. Genom denna kursivering ha vi velat undanröja det mer eller mindre avsiktliga och medvetna förvrängande av det verkliga saken i detta avseende, som ofta från prästerligt håll föres till torgs i den offentliga debatten om statskyrkan. Lagen fixerar statskyrkan såsom en sin egen från all annan egendom avskilda förmögenhet besittande »juridisk person» under namn »svenska kyrkan» (en för resten trots namnets gamla hävd ytterligt oriktig benämning, alldeles som om icke alla andra kristna och icke kristna kyrkosamfund i riket skulle vara i lika hög grad »svenska» som statskyrkan eller i omvänd ordning statskyrkan sedan årtionden i lika hög grad sträva efter internationell samverkan som exempelvis metodist-episkopal-kyrkan!). Genom att kyrkofonden sorgfälligt hålles isär från all annan offentlig egendom och förvaltas enbart för prästernas räkning, garanteras en gång för alla statskyrkans självständighet och oavhängighet gent emot staten, en självständighet som på lagstiftningens område avspeglas i kyrkomötets absoluta vetorätt mot regering och riksdag i alla kyrkorättsliga frågor. Å andra sidan behåller den kapitalistiska klasstaten genom förvaltningen av kyrkans rikedomar en garanti — för övrigt ytterst minimalt behöflig — mot att dessa någonsin skola kunna användas i mot statens intressen stridande syftsmål, samtidigt som statskyrkan genom samma åtgärd tillförsäkras den mycket stora förmånen av en av staten helt bekostad och alltså för statskyrkan fullständigt kostnadsfri förvaltning av sagda rikedomar.

Till kyrkofonden indrogos genom denna lag löneregleringsfonden, skogsfonden och alla andra till prästernas löner avsedda fonder och kapitaltillgångar (dock icke biskopslöneregleringsfonden, vilken förvaltas för sig), vidare kyrkotionden, alla avgifter för försåld skog och överskott från utdebiterade lönededel, vartill sedan årligen läggas alla räntor och vinster å fondens tillgångar. Utöver kyrkofonden och icke inräknade i dess kapitaltillgångar äger statskyrkan alltså även all sin fasta egendom, däri inberäknade de väldiga ecklesiastiska skogarna, samt rätten till de årligen från församlingarna tvångsutdebiterade prästlönerna, om vilka rikedomskällor längre ned i denna vår framställning skall talas.

Vad nu först beträffar de olika slag av tionden, vilka under olika namn och med olika egenskaper utgingo som skatt från alla rikets fas-

tigheter och vilka genom sagda lag indrogos till kyrkofonden, så bestämmer lagen rörande dem följande: All före den år 1922 utlupna löneregleringsperioden utgående tionde från samtliga rikets fastigheter har indragits till statsverket för att av detta levereras till kyrkofonden. In till år 1944 avskrivnas under 20 år i varje församling dessa avgifter, så att 60 procent utgå de första 10 åren, 40 procent de följande 5 åren och 20 procent de sista 5 åren. Under de första 10 åren beräknades denna indragna tionde komma att belöpa sig till en fonderad summa av 3,897,954 kronor årligen, vilket för hela indragningstiden väl torde beteckna en slutsumma av omkring 60 miljoner kronor i rent kapital utan några däri ingående räntor.

Kyrkofondens hastiga tillväxt redan under dess allra första, än så länge relativt blygsamma räkenskapsår framgår av statskontorets s. k. fondredogörelse under åren 1914—17, enligt vilken kyrkofonden uppvisar följande utveckling:

År	Inkomster	Utgifter	Behållning vid årets slut	Ökning under året
1913	—	—	8,140,883	—
1914	1,901,336	1,343,480	8,698,739	557,856
1915	2,630,744	1,745,669	9,583,814	885,075
1916	5,231,882	2,795,820	12,019,876	2,436,062
1917	8,573,796	3,643,275	16,950,396	4,930,520

Vi skola komma ihåg, att detta som sagt endast betecknar mycket blygsamma begynnelseiffror. Men av dem kunna vi dock få en aning om denna fonds enorma expansionsförmåga. Under de angivna åren hade blott i ett ringa fåtal av rikets många församlingar den gamla löneregleringsperioden hunnit utlöpa och alltså endast en ringa del av den indragna kyrkotionden hunnit inflyta till fonden. Den väldiga progression, i vilken kyrkofonden sväller ut, framgår av nedanstående av oss gjorda sammandrag ur de under statskontorets förvaltning stående fonders och diverse medels räkenskaper för år 1920 (tryckta i Stockholm, 1921 sid. 16—17), vari föreligga de vid avfattandet av denna redogörelse ännu sista officiella siffrorna för kyrkofonden. Dessa utvisa följande läge:

Ingående balans: kr. 28,609,004,07

Inkomster under året:

Till kyrkofonden överförda kapitaltillgångar.....	kr.	30,756:16
Ersättning för tionde	»	3,090,012:33
Ersättning för anslag i kronotionde m. m.	»	304,074:00
Arrendemedel	»	163,540:63
Skogsförsäljningsmedel	»	5,531,949:29
Pastoratens överskott å avlöningsmedel	»	103,808:58
Ränta å fondens tillgångar.....	»	1,363,739:12
Ordinarie prästers avlöningar till e. o. präster	»	70,834:11
Diverse tillfälliga inkomster	»	42,130:03
Återdebiteringar m. m.	»	52,542:89
		<hr/>
	Summa Kronor	10,753,387:14

Utgifter under året:

Löner och pensioner.....	kr.	7,622,932:41
Skogsförvaltningskostnader	»	1,099,438:97
Diverse och överföringar	»	66,635:59
		<hr/>
	Summa Kronor	8,789,006:97

Utgående balans: Kr. 30,573,384:24

Detta årssammandrag är nog så belysande för fondens organisation och kan väl även redan på detta tidiga stadium av dess tillväxt ge oss åtminstone en begynnande aning om huru den en gång om 20 år kommer att te sig. Vi kunna även av en sådan utgiftspost som skogsförvaltningskostnaderna få någon föreställning om, vilka vinster statskyrkan på övriga poster drager endast av statens generösa övertagande av alla kyrkofondens förvaltningskostnader genom statskontoret.

Nu äro emellertid 1920 års officiella räkenskaper så till vida vilseledande, som det förefaller, som om de senaste årens beräknade skogsinkomster varit omätligt högt beräknade. En reduktion av denna och en del andra inkomstposter har av statskontoret måst göras. Vid nedskrivandet av denna redogörelse äro 1921 års räkenskaper ännu icke slutförda. Men vid besök å statskontoret har meddelats, att 1921 års utgående balans då beräknades till kr. 23,259,340: 73. Därmed skulle emellertid en fullt solid och säker summa vara given, utvisande

en faktisk årlig medeltalsökning under de sista 8 åren av kronor 1,900,000. Då är att märka, att fonden under de sista åren fått vidkännas en från början opåräknad, nog så våldsamt merutgift av 5 å 6 miljoner kronor årligen i dyrtidstillägg (s. k. krigstidsunderstöd), något varpå vi i det följande närmare komma att ingå.

Av den hittills givna redogörelsen för den i vardande befintliga kyrkofondens läge kunna vi blott få en mycket svag föreställning om statskyrkans ofantliga ekonomiska makt. Dessa uppgifter äro med svårighet och möda hopsamlade från olika håll. De äro endast relativt giltiga för framskapandet av en exakt bild av statskyrkans rikedomar. Mycket lågt beräknad torde väl emellertid kyrkofonden vid den nuvarande övergångsperiodens slut komma att belöpa sig till åtminstone 80 miljoner kronor. Därtill komma så värdet av de kyrkliga domänerna och kapitalvärdet av de från församlingarna årligen tvångsutdebiterade prästlöner samt vidare i andra hand biskoparnes och domkapitlens löner och innehavda fonder, vilka i detta sammanhang måste tills vidare av oss lämnas ur räkningen.

Vad då först angår kyrkans jordagods, är det även beträffande dem synnerligen svårt att få en exakt bild av statskyrkans ekonomiska makt. Rörande värdet av jorden och byggnaderna för kyrkor, kapell, församlingshus o. d. är det absolut omöjligt att få några som helst uppgifter. Då man vet, att statskyrkan år 1915 ägde 2,636 kyrkor och kapell och att den statskyrkliga byggnadsverksamheten även sedan dess ivrigt fortgått, torde det väl icke vara en för hög värdering, ifall vi i runt tal beräkna dessa statskyrkans domäner till ett värde av en miljard kronor. Det är att märka, att — för att begagna den gamla kända termen — »kyrkans nycklar äro i kyrkoherdens hand». Ehuru alla skattedragare nödgas, även om de äro aldrig så fientligt sinnade mot statskyrkan, bidra till inköp, byggande och reparationer av dessa kyrkans egendomar — för att nu icke tala om den ofta med lyx och prakt skeende utsmyckningen av den — ha rikets 1,417 kyrkoherdar eller dessas vikarier ensamma dispositionsrätten till dem och begagna dem regelbundet till de statskyrkliga agitationsmötena — de s. k. »gudstjänsterna» — en å ett par gånger i veckan. De äro stängda för den stora massan av dessa skattedragare, som dock måste bygga och underhålla dem, för alla icke lutherska kristna, för alla icke kristna religiösa, för alla religiöst indifferent, i regel för alla

vetenskapliga och konstnärliga syftemål samt för alla andra politiska möten än vederbörande kyrkoherdes eget parti, vilket så gott som undantagslöst är den yttersta ultrahögerns. De sista årens erfarenhet utvisar, hurusom kyrkorna stängas t. o. m. för statskyrkopräster med för vederbörande kyrkoherde misshagliga åsikter (H. F. Spak: Mitt liv och kyrkan. II, 102.) I förbigående kan påpekas, hurusom kyrkoherdarne i egenskap av självskrivna skolrådsordförande brukat samma makt även över folkskolelokalerna och därur i stor skala bannlyst även nykterhetsföreningar och studiecirklar.

Till de nu nämnda väldiga fastigheterna ansluta sig vidare de övriga kollossala jorddomänerna, som stå till de omkring 2,300 ordinarie prästernas personliga bruk. Enligt 1919 års officiella uppgifter utgjorde endast åkerarealen (inrösningsjorden) å rikets prästgårdar 96,645 har. Enligt 1922 års Statistisk årsbok stego de ecklesiastika boställenas skogar till en areal av 355,926 har. Rörande storleken av all annan avrösningsmark, av brytningsbara berg, ängsmark, strandmarker, fiskevatten m. m. ha inga uppgifter kunnat samlas. Räkna vi endast med öppna åkrar och skogar och hålla vi oss till 1922 års genomsnittsjordvärden av 1,200 kronor per har öppen åker och 600 kronor per har skog (prästgårdsskogarne äro i regel i synnerligen god växtkraft), nå vi ett egendomsvärde av de kyrkliga domänerna uppgående till 329,529,600 kronor. Tager man hänsyn till kyrkogodsens ovanligt rikhaltiga bebyggande (varom ytterligare skall talas i det följande) och jordens i regel mycket goda beskaffenhet och hävd, är i själva verket denna summa för lågt beräknad. Därtill borde även läggas värdet av all nybyggnads- och reparationsskyldighet, vilken numera åligger skattedragarne för alla prästgårdar, även för komministerboställena. Lågt beräknat torde alltså samtliga de statskyrkliga fastigheterna och jordagodsens utgöra ett icke obetydligt furstendöme av omkring halvannan miljard kronors värde.

Gå vi nu att betrakta storleken av de årliga prästlönerne, varav minst 4 miljoner kronor direkt tvångsutdebiteras av skattedragarne och resten tages ur kyrkofonden, så nå vi även då upp till nog så svindlande siffror.

Så goda handgångna tjänare och förkämpar som statskyrkoprästerne alltid varit åt den maktägande överklassen, har det naturligen legat i denna överklass eget intresse att förskaffa prästerna en

genomsnittlig god levnadsstandard. Detta är också vad nu skett genom den nya löneregleringen. Denna tillförsäkrar varje ordinarie statskyrkopräst dels en viss kontant minimilön, dels en rikligt tillmätt del av bostad, skjutsar och ved till husbehov av boställets egen skog eller ersättning därför i de undantagsfall, där skog ej finnes.

Den kontanta lönen utgår dels i grundlön, dels i fyllnadsbelopp, dels i ålderstillägg, dels i s. k. krigstidsunderstöd. Härtill komma tillskott ur kyrkofonden för avlönande av adjunkt eller vikarie.

Grundlönen utgör för:

kyrkoherde i pastorat intill 3.000 invånare	3,500 kr.
kyrkoherde i pastorat med 3.000—6.000 invånare	4,000 »
kyrkoherde i pastorat med över 6.000 invånare	4,500 »
komminister	2,500 »

Fyllnadsbeloppet utgår dels efter folkmängd, dels efter areal.

Kyrkoherde utfår 500 kronor för 500 invånare och 20 kronor för varje överskjutande 100-tal, där kyrkoböckerna ej skötas av annexkomminister på eget ansvar. Dessutom utfår han 50 kronor för varje fullt 100-tal kvkm. areal i pastoratet intill 1,000 kvkm. och 100 kronor för varje överskjutande fullt antal 500 kvkm., dock ej för mer än tillhoppa 10,000 kvkm. Dessutom gives för predikoduplikation varje predikodag 600 kronor årligen eller varannan predikodag 300 kronor eller i övriga fall 200 kronor.

Komminister utfår efter folkmängd i den eller de församlingar, där han är anställd, 250 kronor för folkmängd upp till 500 invånare, 10 kronor för varje överskjutande 100-tal, respektive 20 kronor om kyrkoböckerna skötas på eget ansvar. Efter areal får han 50 kronor för varje fullt 100-tal kvkm. t. o. m. 1,000 kvkm. och 100 kronor för varje nytt fullt 500-tal kvkm. För predikoduplikation får han samma fyllnadsbelopp som kyrkoherde.

I särskilda fall äger K. M:t rätt att öka lönen för kyrkoherde med högst 1,000 kronor och för komminister med högst 500 kronor. Som minimum av grundlön med fyllnadsbelopp stadgas för kyrkoherde 4,000 kronor, för komminister 2,500 kronor (vilket minimum ju dock enligt ovan angivna bestämmelser alltid måste väsentligen överstigas), för domprostarne i Uppsala, Lund och Göteborg samt pastor primarius i Stockholm 10,000 kronor, för övriga domprostar

8,000 kronor. Lagstadgat maximum av grundlön och fyllnadsbelopp för samtliga dessa tjänstehavare är 10,000 kronor.

Att fördelas i ålderstillägg mellan de ordinarie prästerna beräknas årligen skola utgå 325,448 kronor.

Enligt kyrkofondkommitténs Betänkande V (tryckt i Stockholm 1919) beräknades krigstidsunderstödet åt statskyrkans prästerskap ecklesiastikåret $\frac{1}{5}$ 1919— $\frac{1}{5}$ 1920:

att bestridas av pastoraten	kr. 1,755,000
» » » kyrkofonden	» 3,672,000

Summa kr. 5,427,000

Motsvarande siffror för ecklesiastikåret $\frac{1}{5}$ 1925— $\frac{1}{5}$ 1926 beräknades:

att bestridas av pastoraten	kr. 3,145,000
» » » kyrkofonden	» 5,632,000

Summa kr. 8,777,000

Enligt från prästerligt håll oss helt nyligen givna meddelanden lära understödsbeloppen innevarande ecklesiastikår utgå med i medeltal 37 procent av grundlön och fyllnadsbelopp.

Nedanstående tablå är en sammanräkning av de av 1909 års löne-regleringskommitté beräknade lönerna för alla kyrkoherdar och komministrar i riket:

Stift	Kyrkoherdar		Komministrar		Summa ordinarie präster	
	antal	lönesumma	antal	lönesumma	antal	lönesumma
Uppsala	164	816,235	87	268,419	251	1,084,654
Linköpings	142	686,930	63	192,820	205	879,750
Skara	122	608,770	71	217,821	193	826,591
Strängnäs	111	543,990	50	153,080	161	697,070
Västerås	104	532,055	69	212,569	173	744,624
Växjö	102	493,730	78	224,095	180	717,825
Lunds	233	1,269,505	83	296,691	316	1,566,196
Göteborgs	119	668,725	97	318,442	216	987,167
Kalmar	39	195,860	28	83,371	67	279,261
Karlstads	83	419,460	73	217,186	156	636,646
Härnösands	88	472,195	69	216,463	157	688,658
Luleå	60	366,200	57	205,468	117	571,668
Visby	33	159,990	9	28,950	42	188,940
Stockholm	17	162,280	44	209,820	61	372,100
Summa	1,417	7,395,955	878	2,845,195	2,295	10,241,150

Efter denna tabells uppgörande ha ju som bekant Växjö och Kalmar stift sammanslagits till ett. Men det förändrar ju i intet avseende vare sig antalet präster eller deras lönesummor inom de respektive områdena.

Dessa siffror ha dock endast kort tid därefter befunnits vara för lågt beräknade. Sex år senare, år 1915, ha vi att räkna med nedanstående siffror (enligt Domkapitelskommitténs år 1919 tryckta betänkande):

Rikets totala folkmängd	5,679,607	invånare
Antal kontrakt	188	»
Antal pastorat	1,405	»
Antal församlingar	2,584	»
Antal kyrkor och kapell	2,636	»
Antal ordinarie prästerliga tjänster	2,497	»

Folkmängdens raska tillväxt medför naturligtvis enligt löneregeringslagen automatiskt en motsvarande stegring av prästlönerna. Och endast 6 år efter löneregeringskommitténs gjorda beräkningar hade antalet ordinarie prästerliga tjänster stigit med den rätt stora summan av 198.

Åt de kyrkoherdar, vilka tjänstgöra som kontraktsprostar, tillkomma dessutom dels ett grundbelopp av 150 kronor, dels fyllnadsbelopp av 15 kronor för varje pastorat och för kontraktsarealen 5 kronor för varje fullt 100-tal kvkm. t. o. m. 1,000 kvkm. och därutöver 100 kronor för varje överskjutande 500-tal kvkm., dock ej över 30,000 kvkm. Då antalet kontrakt i riket är 188, och antalet pastorat 1,417, kan man lätt räkna ut, att grundbeloppet för hela riket belöper sig till 28,200 kronor och fyllnadsbeloppet för pastoraten till 21,255 kronor, alltså summa för dessa bägge poster 49,455 kronor. Hur stort det faktiska fyllnadsbeloppet för arealen är, har visat sig svårt att få exakt uppgift på. Men löneregeringskommittén har beräknat totaluppgiften för dessa från allmän medborgaresynpunkt absolut obehövligen prostbefattningar till 58,535 kronor, och vi kunna i varje fall vara fullständigt förvissade om, att denna summa icke är för högt tilltagen.

De sämst ställda bland statskyrkoprästerna äro de extra ordinarie prästerna. För dessa stadgas dels en kontant minimilön av

1,000 kronor, dels kostnadsersättning för resor till tjänstgöringsorten, bostad, vivre och skjutsar i tjänsteärenden. Den kontanta lönen utgår numera ur kyrkofonden och är alltså — i förhållande till vad som var fallet före innevarande löneregleringsperiods början — ytterligare ett tillskott från det allmänna till de ordinarie prästerna. Naturaförmånerna bestridas däremot av dessa och »kunna omsättas i pengar». Man känner de ordinarie prästernas hjärtlöshet så gott som undantagslöst gent emot sina underordnade, och det är bekant, att ordet »kunna» i lagen endast markerar en ytterst sällan förverkligad from önskan och att, om så sker, nedpressas den beräknade summan i regel till ett minimum. Där dessa »förmåner» utgå in natura, äro de också vanligtvis skäligen usla, och »resa till tjänstgöringsorten» gäller endast vikariens person, icke hans bohag eller hans familj. »Arvoden och ålderstillägg åt adjunkter» uppskattas av löneregleringskommittén till en rund summa av 317,500 kronor för hela riket. Deras antal år 1912 var 277, därav 163 med mindre än 5 tjänsteår, 31 med 5 å 10 tjänsteår och 83 med mer än 10 tjänsteår. Obefordrade bli ett mycket ringa fåtal, och dessa äro i så fall undermåliga eller också i några undantagsfall politiska eller sociala kättare. Man kan med dessa siffror jämföra den samma år över denna prästgrupps levnadsålder officiellt upprättade tabellen:

Under 30 levnadsår	114
31—35 levnadsår	47
36—40 »	30
41—45 »	23
46—50 »	26
51—55 »	17
56—60 »	7
61—65 »	10
66—70 »	4

Till statskyrkoprästernas ekonomiska förmåner ha genom denna senaste lönereglering även tillkommit ålderdomspension eller såsom termen med den hierarkiska förkärleken för granna omskrivningar lyder: »emeritilöner». Ärligen få ur kyrkofonden till detta ändamål utbetalas intill 500,000 kronor. Åt de präster, vilka beviljats sådan pension, utgår den med 80 procent av den föregående lönen, för kyrko-

herdar med minst 3,200, för komministrarar med minst 2,000 kronor, för båggedera med högst 4,800 kronor, för extra ordinarie präster med 1,500 kronor. Som en ytterligare förmån stadgar lagen, att sådana pensioner icke få tagas i mät eller beläggas med kvarstad.

Medlen till gäldande av samtliga de kontanta löner, för vilka vi härmed i det föregående ha redogjort, skola dels tagas ur kyrkofonden, dels tvångsutdebiteras på skattedragarne. Denna för en stor del av vårt fattiga folk särskilt förhatliga, ofta genom exekutiva åtgärder vidtagna tvångsutdebitering utgår enligt följande grunder: I varje församling betalas dels 10 öre pr person, dels 6 öre för varje 10-tal kronor inkomst. Den av lönerogleringskommittén beräknade, på 1908 års befolkningsantal grundade summan *utdebitering* till kyrkoherdar och komministrar i hela riket belöpte sig till 4,101.234 kronor.

Innan vi härefter övergå till en beräkning av de statskyrko- prästerliga naturaförmånernas värde, vilja vi beträffande de *kontanta* prästlönernas slutsumma i riket återgiva lönerogleringskommitténs beräknade totalutgift pr år till prästerskapet (biskoparne och domkapitlen alltjämt frånräknade):

Löner till kyrkoherdar och komministrar.....	kr. 10,241,150
Ålderstillägg till » » »	» 325,448
Arvoden åt kontraktsprostar.....	» 58,535
» och ålderstillägg åt e. o. präster	» 317,500
Flyttningsersättning åt e. o. präster	» 15,000
Anslag för särskild tjänstgöring åt e. o. präster	» 35,000
”Emeritilöner” (pensioner)	» 500,000
Kostnad för skogsindelning och skogsskötsel.....	» 222,500
Ersättning för boställsskogars utskylder m. m.....	» 50,000
	<hr/>
	Summa kr. 11,765,133

Det är att märka, att erfarenheten redan nu utvisat, att denna beräkning är alldeles för lågt tilltagen. Vi se det endast genom att jämföra den med vår förut lämnade tablå över kyrkofondens ställning år 1920. Ehuru då ännu den nya lönerogleringen endast hunnit genomföras i ett relativt fåtal av rikets församlingar, få vi följande jämförelsetal:

Utgift ur kyrkofonden till löner och skogsförvaltning:

	Beräknad utgift i alla försam- lingar.	Faktisk utgift i för- samlingar där ny- reglering skett.
Sagda utgiftsposters totalsumma	11,765,133	
Avdrag för direkt utdebitering	4,101,234	
Rest: utbetalt ur fonden	7,663,899	8,721.371

Endast skogsvårdskostnaden, vilken av löneregleringsnämnden beräknades till 272,500 kronor, visade sig det året faktiskt belöpa sig på 1,099,438: 97.

Detta är allt, som hittills exakt kunnat utrönas rörande statskyrko- prästernas kontanta löner. En hel del hithörande förhållanden te sig ganska mystiska, då man söker tränga dem in på livet, så mycket mera som det visar sig omöjligt att ens hos de statens tjänstemän, som närmast handhava de ecklesiastiska förhållandena, få annat än nog så dunkla och otillfredsställande upplysningar. Skulle vi av det här ovan refererade — låt vara mycket otillräckliga — siffermaterialet söka göra oss en ungefärlig föreställning om den totalsumma, vartill enligt nuvarande löneregleringsförordnanden samtliga *kontanta* löner för hittills berörda präster, dyrtidstilläggen inberäknade, möjligen torde belöpa sig, så nå vi alldeles säkert upp till *minst* en slutsumma mellan 15 och 20 miljoner kronor årligen.

Såsom ovan angivits, åtnjuta de ordinarie statskyrkoprästerna utöver de kontanta löner, för vilka i det föregående redogjorts, även förmånen av fria bostäder, skjutsar och vedbrand. Om bostäderna stadgas att kyrkoherde skall åtnjuta 6 à 9 rum, kök, skafferi, kontor, 1 à 2 förstugor jämte alla erforderliga uthus och trädgård. För komministrarne gäller detsamma med en rumsbegränsning av 4 à 6 rum. All nybyggnads- och reparationsskyldighet å samtliga dessa hus åligga skattedragarne. Det kan ha sitt intresse att uträkna det årliga värdet av vad svenska folket endast genom denna utgiftspost utbetalar till prästerskapet. Taxeringsmyndigheterna beräkna just värdet av varje rum med eldstad å jordbruksfastighet på landet till *minst* 40 kronor, varvid är att märka, att all nybyggnads- och reparationsskyldighet åligger innehavaren. Med hänsyn härtill och till övriga bostadsförmåner kunna vi säkerligen värdera varje sådant rum i prästgårdarne i medeltal i stad och på land till 60 kronor årligen. Då *prima* vedbrand tillägges till ett åsatt värde av 20 kronor pr rum, kunna vi beräkna

värdet för bostad och bränsle till ca 80 kronor pr rum och år. Låt oss antaga — vilket nog torde stämma med verkligheten — att samtliga rikets minst 2,500 ordinarie prästboställen i medeltal landet runt bestå av 7 rum med eldstad (= »6 rum och kök»). Vi nå då en siffra av $80 \times 2,500 \times 7$ kronor = 1,400,000 kronor årligen. Värdet av skjutsar och trädgårdar är mycket svårt att ens tillnärmelsevis beräkna, men torde allra lägst kunna sättas till samma summa (tjänsteskjutsarne därvid naturligtvis icke inberäknade).

Likväl klaga en del statskyrkopräster över sin svaga ekonomiska ställning! Det kan då erinras om två fakta. Å ena sidan torde väl de flesta innerst inne numera vara så där tämligen på det klara med, att hela denna yrkesgrupp är fullständigt onyttig och överflödig för samhället. Den enda sociala nytta den utför, civilbokföringen, skulle för endast en del av de kostnader, statskyrkan drager, kunna ombesörjas på ett mycket enklare sätt. Därom vilja vi längre fram tala något utförligare. Å andra sidan kan det vara av nöden att påminna om disproportionen mellan framförallt topplönerna till kyrkans tjänare och årslönerna, som uppbäras av helårssysselsatta yrkesarbetare i samhällsnyttiga yrken. En sådan sammanställning gjordes under högkonjunkturen, alltså för några år sedan, då såväl yrkeslönerna nått sin toppunkt som prästerna uppburo de högsta utgående dyrtidstilläggen. Tabellen hade följande utseende:

Textilarbetare	kr. 1,752: —	
Tändsticksarbetare	» 1,807: —	
Glasbruksarbetare	» 1,808: —	
Grafisk arbetare	» 2,036: —	
Metallarbetare.....	» 2,347: —	
Måleriarbetare.....	» 3,079: —	
Guldsmedsarbetare	» 3,129: —	
Komminister på landet (i medeltal)	» 5,980: —	och naturaförmåner
Komminister i stad (i medeltal)	» 9,480: —	

Även om dessa siffror icke skulle vara på kronan exakta så göra dock reflektionerna sig själva!

Härtill må nu bifogas några upplysningar om biskoparnes och domkapitlens ekonomiska ställning, varpå vi i det föregående icke kunnat ingå.

Särskilt biskoparnes materiella maktställning har mycket stor betydelse för bedömandet av statskyrkan som maktfaktor inom den privatkapitalistiska klasstaten. De ha ju som bekant alltid tillhört de fetast situerade inom den nu härskande staten och ha alltid kvitterat sina årsinkomster genom att nedkalla himlens välsignelse över denna stat och dess regemente till fåtalets fördel. Huru stora biskopslönerna äro, har visat sig svårt att på de kungliga ämbetsverken få reda på. På ecklesiastikdepartementets kyrkobyrå finnes endast en gammal ungefärlig beräkning av biskoparnes löneinkomster pr år i medeltal 1911—13, ingående i Ecklesiastikdepartementets fondredogörelser. De däri uppgivna lönesiffrorna äro emellertid för lågt tilltagna. Väsentliga ökningar ha sedan dess skett av intäkterna såväl från kronotionen och skogsmedlen som av arrendena från biskoparnes jorddomäner. Faktiskt deklarerar de också själva mångdubbla inkomster mot de i Ecklesiastikdepartementet uppgivna, låt vara att i vissa enstaka fall en del av deras årsinkomster torde härflyta ur annan källa än den ordinarie lönen. Till jämförelse lämnas här en tablå, upptagande de respektive biskoparnes löner dels enligt sagda fondredogörelse, dels i utjämnade tal enligt deras egen inkomstdeklaration år 1921. Till belysande därav förtjänar påminnas om, att trots dessa uppdrivna lyxlöner beviljade 1922 års riksdag betydande lönetillägg åt biskoparne i Växjö, Härnösand och Luleå.

Biskopen i	Beräknad lön enligt Ecklesiastikdepartementets fondredogörelse 1911—13.	Faktisk lön enligt självdeklaration 1921 (i utjämnade tal).
Uppsala	20,481: 79	49,000: —
Linköping	16,306: 79	30,000: —
Skara	11,996: 23	18,000: —
Strängnäs	12,919: 50	13,000: —
Västerås	15,516: 25	23,000: —
Växjö	16,925: 57	25,800: —
Lund	37,136: 04	74,000: —
Göteborg	14,891: 67	33,000: —
Karlstad	21,670: 80	100,000: —
Härnösand	12,454: 74	20,000: —
Luleå	12,000: —	21,000: —
Visby	11,581: 87	16,000: 00
Summa kronor	203,881: 25	422,800: —

Dessa löner åtnjuta 12 absolut samhällsnyttiga personer högst uppe i det nuvarande samhällets topp. I Ecklesiastikdepartementet betonades att endast den då nyinrättade biskopslönen i Luleå kunde betecknas som "exakt" år 1911 — tio år senare hade den nästan fördubblats enligt tjänstehavarens egen taxeringsdeklaration, vilken i varje fall icke torde vara för högt tilltagen. Den 1921 lägst deklarerande biskopen — i Strängnäs — hade varit tjänstledig hela året. Den därefter — i Visby — hade tillträtt sin plats först den 1 maj deklara-tionsåret. Den därefter — i Skara — hade nästan hela året varit ute på en nöjestrupp till Indien ("inspektion av svenska missionen" kantänka!!). Av de övriga hade ingen under 20,000 kronors årsinkomst. Biskopen i Karlstad hade det året *bara* 100,000 kronor årsinkomst, men deklarerade två år tidigare för 108,000!

Biskopssysslornas rikedomar äro för det mesta placerade i jordagods, över vilkas storlek och avkastning officiellt råder dunkel. Där- emot finnas i Statskontorets fondredogörelse för år 1921, sid. 18, följande siffror rörande Biskopslöneregleringsfonden år 1920.

<i>Ingående balans:</i>	kr. 1,074,014: 43
<i>Inkomster:</i> Räntor och kapitalvinst	» 45,800: 90
Arrenden	» 38,393: 06
Indelningsersättning	» 31,560: 26
Skogsförsäljningsmedel	» 42,962: 97
Diverse	» 421: 45
	<hr/>
	Summa kronor 159,138: 64
<i>Utgifter:</i> löner	kr. 96,765: 36
Skogsvårdskostnader	» 18,477: 44
Ränta	» 125: 39
	<hr/>
	Summa kr. 115,368: 19
<i>Utgående balans:</i>	kr. 1,117,784: 88

I likhet med kyrkofonden befinner sig alltså även denna fond — såsom framgår av ovanstående siffror — i stark årlig tillväxt. Och i likhet med vad fallet är med kyrkofonden, förvaltas den av statsverket utan någon som helst kostnad för statskyrkan.

Förutom ovan nämnda tjänstebefattningar finnas även inom statskyrkan domkapitlen med numera i regel — förutom biskopen och teologie lektorn samt i Uppsala samtliga bisittare — icke prästerliga ämbetsmän. Nedanstående uppgifter därom äro hämtade ur Domkapitelskommitténs betänkande rörande stiftstyrelsernas organisation, Stockholm 1919.

Utom biskopar och bisittare finnas i domkapitlen konsistorie-notarie, konsistorieamanuens och biträden.

De 12 konsistorienotariernas lönestat år 1919 uppvisar följande slutsumma för hela riket: (A. a. II, 202—203)

Löner.....	kr. 33,700: —
Tjänstgöringspengar	» 17,300: —
Sportler	» 9,267: 66
	<hr/>
	Summa kronor 60,267,66

Härtill kommer en månads semester med bibehållen lön. Likväl anser Domkapitelkommittéen dessa löner »otillräckliga» — i medeltal 5,000 kronor om året — och yrkar betydliga ökningar av dem! Samtidigt med att de mest brutala löneavdrag långt under svältgränsen göras för den stora massan av verkligt produktiva medborgare i landet!

Konsistorieamanuensbefattningen är en bisyssla, förenad med en eller flera — ofta prästerliga — andra sysslor. Hithörande utgiftsstat var: (A. a. I, 225—242)

5 konsistorieamanuenser à 1,600 kr.....	kr. 8,000: —
6 » » à 1,800 »	» 10,800: —
Ordinarie skrivbiträden	» 15,920: —
Tillfälliga »	» 11,250: —
Vaktbetjänings bostad och lön.....	» 13,960: 25
«Expenser» (hyror, uppvärmning, material)	» 45,698: 30
	<hr/>
	Summa kronor 105,628: 55

Denna årsutgift vill emellertid Domkapitelskommittéen få nära tredubblad. Utgiften till expenser yrkas exempelvis höjd med 28,200 kronor. Det ordinarie statförslaget slutar å 320,575 kronor, vartill

dessutom komma konsistorienotariernas sportler samt 19,125 kronor till dagtraktamenten och resor och 38,000 kronor till ålderstillägg. (A. a. I, 246, ff.)

Utöver de kyrkliga rikedomarna, för vilka vi i det föregående sökt att ingående redogöra, finnas också en del fonder, vilka i allmänhet undandraga sig vår uppmärksamhet. Så uppvisa exempelvis de av domkapitlen år 1914 förvaltade kassorna och fonderna följande siffror: (A. a. Bilagor, I, 346—347).

Ingående behållning	kr. 6,658,617: 57
Inkomster	» 2,260,735: 44
Utgifter.....	» 2,126,931: 75
Utgående behållning	« 6,792,421: 26

Totalbeloppet av de år 1914 av domkapitlen omhänderthavda medlen, belöpte sig till 8,913,664: 13.

Bland de kyrkliga rikedomarne omnämna vi till sist även Prästerskapets änke- och pupillkassa. Vi göra naturligtvis det icke som någon kritik av, att änkor och faderlösa få sitt tillbörliga underhåll. Men anmärkningsvärt är dock, att dels, medan massan av det verkligt produktiva folket så gott som fullständigt saknar denna förmån, den har tillförsäkrats denna tjänstegrupp, dels det sätt varpå den tillkommit. Denna kassa, som i sitt slag är den bäst situerade i hela riket, har fått sin mycket betydande grundplåt genom ett års behållen prästlön över hela landet utan ringaste vederlag i form av någon som helst tjänsteutövning hopsliten av alla rikets skattedragare. Och då har det likväl funnits präster som klagat över, att genom denna åtgärd deras — befördran ett år försenats. Kassans tillgångar, vilka i likhet med alla andra statskyrkliga fonder befinna sig i betydande stigning från år till år, belöpte sig den 1 maj 1922 (enligt Direktionens berättelse till 1922 års ordinarie bolagsstämma) till följande:

Grundfonden.....	kr. 9,469,092: 07
Tillskottsfonden	» 5,643,966: 46
	<hr/>
	Summa kronor 15,113,058: 53

Under ecklesiastikåret 1921—1922 hade utbetalats:

	Antal pensioner	Summa Kronor
Till änkor med eller utan barn	889	610,678: 96
Till moderlösa barn	648	218,324: 43
	<u>Summa 1,537</u>	<u>829,003: 39</u>

Statskyrkan såsom andlig maktfaktor.

Även om hela vår föregående utförliga redogörelse slutligen endast mynnat ut i uppvisandet av svårigheten för att ej säga omöjligheten att få en fullt exakt föreställning om verkliga storleken av statskyrkans rikedomskällor, ha vi dock i varje fall därav helt visst fått ett starkt intryck av denna penninginstitutions ekonomiska makt. Enligt alla historiens lärdomar på alla andra områden ha vi ju då att vänta oss, att denna ekonomiska maktfaktor också skall få sin tydliga avspeglning på det ideologiska området, och detta är faktiskt även, vad som visar sig vara fallet. Statskyrkans tryggade rikemansställning alltifrån hennes första framträdande avspeglar sig dels i en benhård dogmatisk ortodoxism och ritualism i det officiella framträdandet, dels i ett oupplösligt bundsförvänskap med de övriga ekonomiskt maktägande inom det privatkapitalistiska klassamhället på det politiska, sociala, moraliska, konstnärliga, vetenskapliga och framför allt pedagogiska området.

Det är visserligen sant, att den petrificerade och förbenade kyrkoläran för tillfället har relativt liten betydelse i livet och det torde kunna diskuteras om det finnes så många verkligt rätttroga och renlärliga statskyrkokoppräster. Detta hindrar icke, att officiellt och legalt kvarstår skyldigheten till rättrogenhet för varje statskyrkokoppräst, en skyldighet som i vilket tidsläge som helst av växande reaktion — eller, såsom termen lyder, av »kyrklig renässans» — kan träda i kraft. Tidvis se vi ju också exempel på, huru man försöker tillämpa de gamla rigorösa renlärlighetsparagraferna gent emot i andra och viktigare — d. v. s. sociala och politiska — hänseenden misshagliga präster.

I kyrkolagens 1:a kapitel 1:a paragraf fastslås alltjämt oförändrat sedan år 1686 vad som är statskyrkans lära: »den kristliga

lära och tro, som är grundad i Guds heliga ord, det gamla och nya testamentets profetiska och apostoliska skrifter, och författad uti de tre huvudsymbolis: Apostolico, Niceno och Athanasiano, jämväl uti den oförändrade Augsburgiska bekännelsen av år 1530 vedertagen i Uppsala Concilio 1593 samt uti hela så kallade Libro Concordice förklarad».

Denna statskyrkans grundläggande lagparagraf är ytterst karaktäristisk. Den utsäger först med all önskvärd tydlighet, att bibeln icke är kyrkoläran, utan kyrkoläran är något annat — vad, skola vi strax få se — vilket förebäres vara »grundat i» bibeln. Alltså: endast det av bibelns innehåll, som återfinnes i detta andra är kyrkans lära. Detta andra befinnes nu vara de 2 grupper av teologiska, rent polemiskt-dogmatiska skrifter, vilka kallas huvudsymbolerna och konkordieboken.

De tre s. k. huvudsymbolerna äro dogmatiska stridsskrifter från olika tidpunkter av 4:de århundradet. De utgivas vanligen vara gemensamma för alla kristna kyrkor. De arianska, unitariska och en del andra kyrkosamfund ha emellertid aldrig erkänt dem, och dessa kyrkor uteslutas av sagda s. k. »symboler» också uttryckligen genom argsinta helvetesdomar från varje gemenskap med den s. k. »kristenheten». De äro också till både form och innehåll av sådan beskaffenhet, att statskyrkan alltid med tystnad undanhållit två av dem för folket. De äro uttrycket för den ytterligt låga och barbariska intellektuella och sedliga ståndpunkten hos en liga biskopar och munkar för halvtannat årtusende sedan, och för vår tids människor äro de — såframt de icke uteslutande betraktas ur historisk kuriositetssynpunkt — fullständigt obegripliga och onjutbara.

Sistnämnda omdöme kan i om möjligt än högre grad fällas även om den andra gruppen av de statskyrkliga läroskrifterna, en serie ytterligt skolastiskt behårda och argsint polemiska teologiska stridsskrifter från olika tidpunkter av 1500-talet, vilka författades av olika teologiska stridstuppar i Tyskland och i senare tid sammanfördes i den s. k. »konkordie» — eller endräkts-boken. De avspegla det dåtida Tysklands vidskepliga och från vår tids vetenskapliga synpunkt om en barbarisk okunnighet och andlig efterblivenhet vittnande världs- och moralåskådning.

Om såväl huvudsymbola som konkordieboken (den senare i Sverige

»vedertagen», d. v. s. antagen genom Uppsala mötes beslut år 1593) kan utan överdrift sägas, att det mindre antalet statskyrkopräster genomläst dem, än mindre kunna nödtorftigt redogöra för det av deras innehåll, vilket ännu kan begripas av en förnuftig hjärna. Också ha förslag flerfaldiga gånger väckts vid kyrkomötena om upphävande av kyrkolagens paragraf 1, men för varje gång ha förslagen därom fallit, och därmed har statskyrkans högsta lagstiftande myndighet med full auktoritativ kraft fastslagit, att statskyrkan alltjämt som sin officiella lära erkänner de här ovan nämnda skrifterna.

Däremot ha ett par andra betydelsefulla åtgärder vidtagits. Dels har ur det prästlöfte, som numera kommit att avlösa den gamla prästeden, uteslutits förpliktelsen till alla konkordiebokens skrifter utom Augsбургiska bekännelsen samt Luthers bägge katekeser. Dels har statskyrkan från gammalt i en för de breda lagren avsedd »utveckling» av Luthers lilla katekes i jämförelsevis korta satser sammanfattat bekännelseskriaternas dogmatiska och sedelärande innehåll. Denna »utveckling», i folkmun vanligen kallad »storkatekesen» och väl att skilja från Luthers stora katekes, har förändrats upprepade gånger under århundradenas lopp av de lagstiftande kyrkliga myndigheterna. Varje sådan förändring har inneburit en efter dåtida kyrkliga åskådning anpassad, alltså uppsnyggad och relativt »tidsenlig» framställning av det urgamla läromaterialet. Den sista omstuvningen, antagen av konungen och kyrkomötet år 1878, utgör alltjämt den officiellt gällande framställningen av statskyrkans lära, grundvalen för den kyrkliga läroförkunelsen från predikstol och konfirmationskateder och i stort sett ännu alltjämt i flertalet av landets folkskolor.

Vilja vi få en verkligt auktoritativ och på samma gång kort, klar och koncis bild av, vad som är statskyrkans officiella lära den dag i dag är, då ha vi att gå till den boken. Då få vi också en exakt föreställning om, hur organiskt nära sammanflätad statskyrkan är med hela det privatkapitalistiska klassamhället ej blott i ekonomiskt, utan även i ideologiskt hänseende. Vi se det framför allt på det sociala och individuella ideal, som katekesutvecklingens morallära uppställer för oss. Men vi se det även i den dogmbyggnad, varigenom lärobokens författare kommitté försökt systematisera de ofta självmotsägande och ologiska bekännelseskriaternas läror och varigenom den samtidigt försökt giva en andlig grundval och motivering för sagda morallära. Med statskyr-

kans sedvanliga strävan att ställa förhållandena på huvudet och förväxla orsak och verkan ha de teologie lärarne varit mycket ivriga att inbilla folk, att det dogmatiska lärosystemet vore det primära i förhållande till den kyrkliga moralläran och att den senare vuxit fram ur det förra som ur sin naturliga och oundgängliga jordmån och förutsättning. »Utan ren lära intet sedligt liv» — — »Utan kyrkan ingen salighet» — — »Tänka fritt är stort, men tänka rätt är större». I själva verket är motsatsen förhållandet. Den statskyrkliga moralläran, som på varje punkt är till för att försvara det för tillfället härskande samhällsskicket, behöver den skenbara motiveringen av det kyrkliga dogmsystemet för att använda folkets blickar från dess verkliga syftemål.

Detta dogmsystem är typiskt för statskyrkans ytterligt reaktionära sinnelag. Det innehåller de petrificerade och förbenade resterna av en för årtusenden sedan utdömd och för det modärna vetandet absolut främmande världsåskådning. Det utgöres av en brokig samling av heterogena (d. v. s. för varandra främmande och inbördes motstridiga) element från alla de många förkristna religioner och filosofiska systemer, av vilka en gång »urkristendomen» hopplockades. Där finnas resistenserna och s. a. s. de andliga fossila avlagringarna från de semitiska folkens, Persiens, Indiens, Mindre Asiens, Egyptens, Greklands och Roms föreställningsvärldar. Där mötas den indiska och egyptiska treninghetsläran, den från Mithramysterierna hämtade frälsnings- och sakramentläran, semiternas ohyggliga vedergällnings- och helvetesdogmer, neoplatonismens logoslära, o. s. v. Där saknas intet av alla dessa gamla tros-element från den antika världens många olika väderstreck: skapelsen av intet, den inpå sena led hämnande blodsguden, offertanken, den jungfruliga gudamodern, de heliga 3- och 12-talen, djävulen (persernas Ahriman) o. s. v. Men alla dessa tros-element ha ordnats av de överklassherrar, som utgjorde 1878 års katekeskommitté, på ett så finurligt sätt, att för prästernas troslärjungar den himmelska och den jordiska kyrkan var för sig utgöra en nog så typisk avspiegling av den privatkapitalistiska monarkien. Man kan följa dogmsystemets förskjutningar genom seklerna, men dessa förskjutningar ha alltid klart avspeglat de underliggande materiella förskjutningarna i samhällsbyggnadens ekonomiska struktur. I någon mån — fastän mycket mera obetydligt — ha de också avspeglat vetenskapens fortgående popularisering, mot vilkens fastslagna och allmänt kända

resultat icke dogmsystemet fått sticka av i *alltför* skrikande kontrastverkan.

Vida intressantare och vida betydelsefullare är emellertid den kyrkliga morallära, som klart avspeglar tillståndet i 1878 års svenska klassamhälle. Undan för undan har ur den kyrkliga moralläran under århundradenas lopp utmönstrats allt det, som i forna tider försvarades av kyrkan såsom instiftat av Gud och stående i full samklang med Guds oföränderliga vilja: slaveriet, det furstliga enväldet, ständsriksdagarna o. s. v. Trevande och osäkert börjar man söka sig bort från läran om kvinnans underlägsenhet under mannen. Knappast ett ord — och i så fall ytterst oklart och i förbigående — ägnas samhällslyten sådana som rusdrycksväsende, prostitution och jobberi, varemot man kuriöst nog ännu gör sig det absolut onödiga besväret att varna för mångguderier, troligen som ett slags motivering för tiggeriet för den s. k. »hednamissionen». Med ytterlig kraft försvaras såsom gudomliga instiftelser edgång, krig, avrättningar, äktenskapets oupplöslighet, kyrkobesök, underdånigheten under all slags överhet, varibland prästerna med särskild betoning inräknas och vilka tituleras »fader och moder», samt fram för allt den nuvarande egendomsfördelningen. Kungadömet och byråkratins oantastlighet fastslås oupphörligt med skärpa. För att ernå dessa resultat jonglerar man särskilt med de mosaiska »10 budorden», vilka medvetet förfalskas till sin tolkning och i ett visst fall (»3:dje budet») t. o. m. till sin ordalydelse.

Så avspeglar statskyrkans dogm- och morallära såväl i sin principiella konservatism som i sitt opportunistiska, från sekel till sekel fortgående vacklande denna kyrkas ekonomiska maktläge, överflyttat på det ideologiska området. Lika påtagligt göra vi just i vår tid samma iakttagelse på det rituella området. Medan den just nu inom statskyrkan härskande riktningen sett sig för tillfället tvingad att i dogmatiskt avseende avvika från kyrkoläran och anpassa sig efter tidsandan genom en rad mer eller mindre förtäckta eftergifter för den modärna vetenskapen, söker man just på det hållet taga skadan igen och åter infånga själarne genom en fanatisk iver att återuppliva en massa gamla, för länge sedan lämnade riter och kultformer. Med iver kastar man sig över ej blott gammal kyrkomusik, målade glasfönster, altarprydnader, bönpallar, olikfärgade granna mässdräkter o. s. v., utan även t. o. m. kors-tecken, medeltidsartade biskops- och prästvigningssceremonier, »stilla

mässor» o. d., för vilkas återupplivande exempelvis arbetas inom »svenska kyrkoförbundet». Det kan förtjäna påminnas om, att dessa gamla riter i likhet med dogmerna äro arv från förkristna religioner. (T. ex. kors-tecknet var det mystiska gudstecknet ej blott för vinguden Bacchus, utan även för en massa andra gudar för årtusenden sedan i jordens mest olika trakter.*) De komma nu till heders igen, när det gäller att återupprätta statskyrkans vacklande makt, som betänkligt undergrävts i folkets sinnen visserligen dels av frikyrkorna och den modärna vetenskapen, men dels även väsentligen genom återverkningarna på det ideologiska området av det kapitalistiska klassamhällets våldsamt fortgående ekonomiska självförruttnelseprocess.

Denna statskyrkans andliga maktställning, som vi trots allt ännu alltjämt ha att räkna med som en nog så betydelsefull maktfaktor i det modärna samhällslivet, avslöjar sig för oss i statskyrkans ouplösliga bundsförvantskap med de övriga ekonomiskt maktägande inom klassamhället. Statskyrkoprästerna, i regel själva komma ur åtminstone relativt burgna hem och så gott som undantagslöst själva icke levande folkets liv, känna sin samhörighet med överklassen och stå på dess sida i mer eller mindre öppen fiendskap mot proletariatet i klasskampen.

I politiskt hänseende tillhöra statskyrkoprästerna så gott som undantagslöst högern. Detta naturligtvis icke av det skälet, att detta partis medlemmar eller partiet som sådant skulle ha några som helst religiösa intressen, ty det är som bekant inte alls fallet. Utan emedan partiets och statskyrkans *ekonomiska* intressen komplettera och tjäna varandra inbördes. Undantag utgöra de få präster som av rent ideella skäl sökt sig över till folkets läger. I särskilt andligt förmörkade och efterblivna trakter lyckas prästerna pressa ned folket på ett sådant djup av vidskepelse, okunnighet och andligt slaveri, att statskyrkan där ännu kan sägas stå i full kontakt med massorna. Men överallt eljes i landet vidgar sig klyftan mellan statskyrkan och de egendomslösa eller egendomssvaga massorna.

Så sammanhänger statskyrkans politiska konservatism med hennes trygga besittningsställning inom klassamhället. Vid sociala konflikter är den stora massan av prästerna redo att ställa sig på överklassens sida. Känd sak är här mer än vittnad. Vi påminna endast exempelvis om erfarenheterna från 1909 års storstrejk.

* H. Petrini: »Kristnad hedendom», sid. 22 ff. 42 ff.

Statskyrkans andliga maktställning visar sig icke minst i hennes fördärvbringande inflytande på barn- och ungdomsundervisningen samt i hennes på sista tiden gjorda upprepade försök att förkväva de fria folkbildningssträvandena, att genom reaktionära, restriktiva åtgärder i största möjliga måtto inskränka det fria armbågsrummet för studie-cirklar, folkbibliotek, föreläsningsskurser o. s. v. och inrama dem inom den statskyrkliga partiagitationen. Vad särskilt angår barnundervisningen, behöva vi ingalunda gå så långt som till Italiens, Spaniens och Österrikes historia för att finna belägg för detta vårt påpekande av fakta. Vad i synnerhet Sverige beträffar, brukar statskyrkan fariseiskt tala om, att hennes biskopar för ett eller annat århundrade sedan tagit initiativet till en del folkskolor. För att inse rätta innebörden härav behöver man ju endast tillse, vad som med dessa läroanstalter åsyftades. Först framskapandet av den nödtorftiga läskunnighet, som kunde göra folket till »goda lutheranare», d. v. s. till användbara redskap i prästernas hand i deras kamp mot konkurrentsektorna — längre fram i tiden den relativt något högre läs-, skriv- och räknekunnighet, som var nyttig med hänsyn till de modärna produktionsbetingelserna. Varje försök att utöka dessa kunskaper till en begynnande popularisering av det modärna vetandet har rönt motstånd från statskyrkans sida. Ännu i vårt århundrade ha vi särskilt i Växjö, Skara och Göteborgs stift massor av bevis för detta statskyrkans fördärvliga inflytande på folkskolan. Ännu i dag utöva biskoparne högsta myndigheten över folkskoleväsendet, äro kyrkoherdarne eller deras vikarier skolrådets självskrivna ordförande och påtvingas våra barn mot föräldrarnes vilja obligatorisk statskyrklig agitation genom folkskolans obligatoriska konfessionella religionsundervisning. Den sista folkskolereformen visar sig även den vid närmare påseende vara problematisk. Alltjämt påbjuder den 2 timmars statskyrklig tvångsundervisning i veckan, ja under övergångsperioden, som är nog så rundligt tilltagen t. o. m. 3 timmar. I samtliga folkskolans klasser föreskriver normalplanen undervisning i »sammanfattning av den kristna tros- och livsåskådningen». Som det ej bland alla de otaliga kristna konkurrentsektorna givs någon enhetlig och gemensam sådan, betyder »kristna» här faktiskt »statskyrkliga». I massor av församlingar landet runt tolkas denna kautschukparagrafs avfattning så, att i själva verket 1878 års katekesutveckling faktiskt alltjämt ligger till grund för undervisningen på

denna punkt. Och där detta även ej formellt sker, utan denna lärobok avlösts av annan av färskare datum, är detta endast en rent formell åtgärd: en ny och smidigare form allenast har givits åt det gamla, identiska tankeinnehållet. Dessutom är denna »reform» problematisk i det avseendet, att den nyinförd enligt normalplanen undervisning i statskyrkligt färgad »kyrkohistoria», i statskyrkans ritual samt psalmplugg i stor skala.

Statskyrkans avskaffande.

Att det emellertid mycket väl går för sig att bryta ned den ekonomiska och därav följande andliga makt, som statskyrkan utgör, visa oss talrika historiska exempel.

Det är visserligen sant, att bäst och slutgiltigast sker det nedbrytandet genom den sociala revolutionen, som avskaffar *all* till utsugning och förtryck använd privategendom och därmed automatiskt även självklart avskaffar *den* del av privategendomen, som håller statskyrkan uppe. Det historiska exemplet erbjuda oss de länder, som antingen till en tid eller också på ett avgörande sätt genomfört den sociala revolutionen: Pariserkommunen, rådsrepublikerna Finland, Ungern och Bayern under deras korta frihetsperioder samt naturligtvis framför allt Ryssland. I Ryssland, som befinner sig i den historiska övergångsperiod, vilken den historiska vetenskapen benämner »proletariatets diktatur», har fullt automatiskt statskyrkan upphört att finnas till, dess få kvarvarande ärliga bekännare har bildat en frikyrka fullt jämförlig med de övriga frikyrkorna i landet, och den mest absoluta religionsfrihet är rådande.

Emellertid bevisar historien märkligt nog genom en lång rad exempel för oss, att statskyrkans avskaffande är möjlig redan inom ramen av de nuvarande privatkapitalistiska klasstaterna. I likhet med rusdrycksförbudet, frihandeln, arbetareskyddet o. s. v. visar sig denna åtgärd bottna i den kapitalistiska liberalismens princip och första gången förverkligades av den stora borgerliga revolutionen fr. o. m. år 1789, ja, än mer, som sträcker sina rötter ända tillbaka till Englands borgerliga revolution av åren 1647 och 1688. Detta sammanhänger med det privatkapitalistiska klassamhällets inre självmotsägande natur och självupplösande krafter, varpå vi icke här hinna närmare ingå. Den engels-

ka högkyrkan är endast skuggan av en statskyrka och saknar alla konstitutiva drag för en sådan, och i England är statskyrkan de facto sedan århundraden avskaffad. Utvecklingen av Frankrikes ekonomiska struktur och den därmed jämnsides gående borgerliga kulturkampen ledde, vid senaste sekelskiftet till samma resultat därstädes. I U. S. A. och alla andra ur Storbritanniens kronkolonier framgångna stater, vilka antingen lösslitit sig helt från moderlandet eller ännu stå i personalunion därmed, ha likartade faktorer föranlett samma resultat. De olika kyrkosamfundens absoluta jämnbördighet i förbundsrepubliken Schweiz ha från början fullständigt befriat denna från varje verkligt statskyrkosystem. Den långa raden av rent borgerliga revolutioner i de många 1914-1918 års världskrig uppkomna nya staterna ha fullt naturligt lett till samma resultat. Och i 1800-talets enade Italien är den romerska kyrkan en typisk frikyrka om än en onaturligt rik och därigenom inflytelserik sådan. Det är visserligen ett faktum, som vi kommunister ingalunda av opportunistiska skäl må förtiga, att härigenom överklassen i de olika länderna förlorat ett betydelsefullt stöd i klasskampen. Men i övrigt betyder frånvaron av statskyrka i flertalet kapitalistiskt framskridna stater i intet avseende någon praktisk förlust, och folken känna minst av allt någon avsaknad därav eller än mindre någon längtan därefter. Någon administrativ statsfunktion annat än av konstlad art utövar statskyrkan i intet avseende. Och den ekonomiska och andliga frigörelse, dess avskaffande innebär, har ej blott en mycket stor negativ betydelse genom otaliga politiska, moraliska, konstnärliga, vetenskapliga och pedagogiska framstötter, utan medför därmed också rika positiva kulturella uppbyggelsemoment inom samhället.

Icke heller i Sverige har ens den borgerliga klasstaten — utöver statskyrkans betydelse som klasskampfaktor — något som helst verkligt behov av densamma. Om Gustav Vasas revolution genom Västerås recess icke avbrutits med halvgjort arbete, utan fullföljts till sina yttersta konsekvenser, så hade vi här i landet t. o. m. ett århundrade före England nått fram till en fullständig befrielse från statskyrkan. Nu var ju detta omöjligt av historiska skäl, som vi ej här hinna ytterligare gå in på. Emellertid är Sveriges historia full av reduktioner (socialiseringar), konung Albrechts, drottning Margaretas, den redan nämnda Västerås recess, Karl X Gustavs och Karl XI:s, vilka allesammans visa att vi bakom vårt krav på en radikal nationalisering av

statskyrkans rikedomar ha en gammal god historisk tradition att stödja på.

Man invänder i den offentliga debatten i denna fråga, att statskyrkan i jämförelse med den katolska kyrkan och de övriga frikyrkorna i vårt land skulle företräda något slags högre mått av kultur och bildning, ja, man säger t. o. m. : av andlig frihet. Det är härvid nog att erinra om de upprörande exempel på åsiktsförföljelser, som höra till de sista årens erfarenheter i så hög grad och så stort antal, att frikyrkorna ej ens tillnärmelsevis kunna uppvisa något motsvarande fall. »Fallet Sundelin» är ett exempel bland de många. Och ännu i oktober månad 1922 erbjuder oss rikets andra stad den uppbyggliga synen av ett domkapitel, som befäller uppgrävningen och tvångsjordfästningen av ett sedan tre månader jordat lik emot den avlidnes och de efterlevandes vilja. Gravskändning såsom det lysande, monumentala beviset för statskyrklig frihet!!

Man replikerar då till sist, att statskyrkan dock fyller ett par för samhället oundgängliga behov: på skolstyrelsens och civilbokföringens område. Vi ha redan i det föregående uppvisat, hurudant statskyrkans faktiska inflytande på folkskolan är. Men även i rent administrativt hänseende har man redan på borgerligt håll just nu visat sig ha fullkomligt klart för sig, hur ytterst lätt oundgängligt prästerskapet är inom skolråden. Vi påminna nämligen om kommunalstyrelsekommitténs hösten 1922 på regeringens direktiv framlagda förslag om att överflytta folkskoleväsendet under kommunalfullmäktiges och kommunalstämmornas inflytande samt upprättandet av kommunala skolråd med fritt valda ordförande. Detta förslag, som väl antagligen kommer att under den närmaste tiden föreläggas riksdagen, och som vi hoppas vinna dess godkännande, innebär ju det definitiva avskaffandet av statskyrkans inflytande över folkskolan och befattande med dess administration. Nästa steg torde väl hos oss likasom i de flesta andra länder bli kulturkampens vidgande till religionsundervisningens avskaffande eller eventuellt valfrihet inom folkskolan. För resten behöva vi här endast påminna om, att detta allt blott är sista steget på en lång och mödosam väg av hela kommunalförvaltningens befrielse från det prästerliga inflytandet, hela tiden markerad av ett evinnerligt, men resultatlöst motstånd och gny från statskyrkokprästerskapets sida. Första steget på den vägen var de gamla sockenstämmornas uppdelning i kyrko- och kom-

munalstämmor, de senare med valda ordförande. Hela tiden har från statskyrkans sida gnällts om möjligheten och skadligheten av sådana reformer. Men allt var förgäves. Utvecklingen gick sin givna gång, och mot den strävade mörkmännen förgäves. Med det nu föreliggande kommittéförslagets lagfästade bortfaller sista skymten av berättigande för talet om statskyrkoprästernas outhärlighet, behövlighet och nytta på det administrativa området.

Kvarstår alltså till sist frågan om den nytta, statskyrkoprästerna göra såsom civilbokförare. Det skall erkännas, att på detta område ha statskyrkoprästerna utfört en påtagligt samhällsgagnelig gärning, även om själva organiseringen av den ovanligt högtstående svenska civilbokföringen i intet avseende är deras, utan andra statsmyndigheters förtjänst. Men lika oförbehållsamt må då även utsägas, att här om någonsin kan man tala såväl om överkvalificerad arbetskraft som om ett oerhört slöseri med för staten tillgängliga krafter, tid och pengar. Var och en, som det ringaste känner till civilbokföring, vet också, hur lätt och enkel denna skrivaresyssla är. Utöver förmåga av vanlig ordning och reda kräver den endast kunskaper i rätt- och välskrivning samt en smula räkning. Vanlig avgångsexamen från folkskola av A-typ, eventuellt kompletterad med en folkhögskolekurs, torde vara fullt tillräcklig kompetensfordran. Att för tillträde till sådana sysslor kräva 9-årigt högre allmänt läroverk och 4- à 5-åriga universitetsstudier är i själva verket en orimlighet. Och absolut obegripligt är framför allt, vilket förhållande som råder mellan ett sådant arbete och *teologiska* studier.

Än orimligare är, att staten till detta syftemål alltjämt anslår ej blott statskyrkans ofantliga rikedomar i fast och lös egendom, utan även den väldiga årliga uttaxeringen till kyrkobudgeten. Även om vi med hänsyn till Sveriges glesa befolkning ej skulle *i medeltal* beräkna större befolkningstal för varje civilbokförare än 5.000, vilken siffra kan i själva verket betydligt förstoras, så uppstår med en befolkning av 6 miljoner invånare behovet av 1.200 sådana tjänstemän. Om vi åt varje sådan t. ex. anslår en lön av 4.000 kronor *i medeltal* årligen, skulle hela budgeten för civilbokföringen i landet sluta med en summa av omkring 4.800.000 kronor årligen. Man jämföre den summan med vår föregående utförliga utredning angående vad skenska folket skänkt och skänker statskyrkan, och man finner genast, huru ofantligt överbetalad den verkliga nytta är, som hon på denna punkt gör.

För resten är ju redan ett steg i denna riktning taget genom inrättandet av rotemannainstitutionen i de större städerna. I sin nuvarande organisering och sitt nuvarande förhållande till pastorsexpeditionerna vållar nu denna visserligen en hög grad av virrvarr och oreda. En mycket enkel åtgärd vore att överflytta all civilbokföringen med dithörande utskrivning av betyg och attester till rotemännen samt att tillsätta sådana över hela riket.

De åtgärder slutligen, som i stort sett böra vidtagas vid »svenska kyrkans» fullständiga skiljande från staten, äro enligt vår mening följande:

1). Till staten indrages all »svenska kyrkans» fasta och lösa egendom såsom kyrkor, kapell, församlingshus o. d. med dithörande tomtmarker, biskops- och prästgårdar, ecklesiastiska skogar, kyrkofonden med ännu ej utlupen kyrkotionde och alla övriga ecklesiastiska fonder och kassor.

2). Full religionsfrihet lagfästes. Åt alla religiöst troende av alla konfessioner tillförsäkras oinskränkt förenings-, församlings-, agitation-, demonstrations-, tanke-, yttrande- och tryckfrihet, så långt ej därmed allmän sedlighet och gällande lag kränkes. Samma frihet till motagitation tillförsäkras i allo alla icke religiöst troende.

3). De religiösa samfunden tillförsäkras rätt att genom frivillig uttaxering anskaffa sina prästers och övriga betjäntes årslöner.

4). All konfessionell religionsundervisning avskaffas vid alla rikets läroanstalter, däri inbegripna de teologiska fakulteterna i Uppsala och Lund.

5). Varje medborgare eller dennes efterlevande tillförsäkras rätt att själv förordna om sättet och formen för sin egen jordfästning. Alla hittillsvarande begravningsplatser stå öppna för alla inom kommunen avlidna.

6). De nuvarande pensionärerna ur prästerskapets änke- och pupillkassa behålla sina årspensioner oavkortade under sin livstid, varefter kassan indrages till allmänna pensionsverket.

7). Kommunerna övertaga alla »svenska kyrkans» gudstjänst- och församlingsbyggnader och upplåta dem — efter anmälan till de kommunala myndigheterna — till sammankomster.

8). Folkskoleväsendet frigöres helt från allt inflytande av domkapitlen och lägges i varje kommun under kommunalfullmäktiges inflytande, vilka välja skolråden.

9). Civilbokföringen organiseras genom civilbokförare över hela riket. Alla anteckningar om kyrkliga förrättningar sådana som dop, konfirmation, kyrkotagning, jordfästning o. d. utrensas ur de nyupplagda församlingsböckerna.

10). Den kyrkliga brudvigseln förklaras vara utan all laga kraft. Obligatoriskt civiläktenskap lagfästes.

I anslutning till vad sålunda anförts föreslås,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära, att Kungl. Maj:t låter utreda och inför riksdagen framlägger förslag till sådana åtgärder, som upphäva varje samband mellan »svenska kyrkan» och staten.

Stockholm den 29 januari 1923.

K. Kilbom. Rob. Samuelsson. H. Molander. Verner Karlsson.
Aug. Spångberg. Viktor Herou.